

Kirjavahemärgid

Koondlause. Ees- ja järellisand.
Lauselühend. Põimlause. Otsekõne.

Tallinn

Mõelge metafooridele, millega
iseloomustada kirjavahemärke.

Koma on nagu....
Punkt on nagu...

Mis on koondlause?

- Koondlause on loeteluga lause, see koondab ühele ja samale küsimusele vastavaid lauseliikmeid.
 - Esimesesel Tallinna maratonil olid kavas **poolmaraton** ning **4 ja 10 kilomeetri pikkused distantsid**, samuti **lastejooksud**. (Mis?)

Mis on koondlause?

- Koondlause võib sisaldada kokkuvõtvat sõna.
- Kui see eelneb loetelule, tuleb kokkuvõtva sõna järele koolon.
 - Esimesel Tallinna maratonil olid kavas **järgmised distantid: 25 km, 4 km, 10 km,** samuti **lastejooksud.** (Mis?)
- Kui see järgneb loetelule, tuleb kokkuvõtva sõna ette mõttekriips.
 - **25 km, 4 km, 10 km** ja **lastejooksud** – **neid jooksudistantse** läbiti esimesel Tallinna maratonil. (Mida?)

Näiteid

- Tallinnas on neli trammiliini: nr 1, 2, 3 ja 4.
- Lasnamäe, Pirita, kesklinn, Põhja-Tallinn, Kristiine, Mustamäe, Haabersti ja Nõmme – need on Tallinna linnaosad.
- Tallinnas saab liigelda bussi, trolli, trammi, rongi ja marsruuttaksoga.

Harjutused

- Linn on parandanud ülesõite tänavaauke roobaste servasid.
- Tallinna rattastrateegia rakendamisel valmivad Viljandi maantee kergliiklustee Filtri teed Kadrioru ja Ülemiste ühisterminaliga ühendav kergliiklustee sadama-ala kergliiklustee ja Vana-Kalamaja tänava kergliiklustee.
- Tänavusel laulupeo rongkäigul läbitakse järgmised tänavad Endla tänav Kaarli puiestee Pärnu maantee Narva maantee Pirita tee.
- Merepäevad Sweet Spot vanalinna päevad lillefestival need on igasuvised Tallinna üritused.

Ülesanne

Mõelge välja kolm Tallinna-teemalist koondlauset.

- Tavaline loeteluga lause
- Mõttekriipsuga lause
- Kooloniga lause

Ees- ja järellisandi koma

- **LISAND** on nimisõnaline täiend, mis tähistab sedasama olendit, eset või nähtust, mis tema põhisõnagi, kuid teise mõiste kaudu.

Komaga eraldatakse:

- 1) **Järellisand** – Tallinn, Eesti Vabariigi pealinn, asub Soome lahe kaldal.
- 2) **Omastavas käändes järellisand** – Tanel Toomi (kelle?), tuntud režissööri film „Tõde ja õigus“ on äärmiselt Tammsaare-truu.

Koma ei panda:

- 1) **Kui-lisandis** – Toomas kui tubli sportlane osaleb ka sel aastal maijooksul.
- 2) **Olevas käändes lisand** – Tanel Padar kuulsa lauljana esines Pärnus.
- 3) **Eeslisandis** – Meie president Kersti Kaljulaid sõitis riigivisiidile Itaaliasse.

Harjutused

- Pöörlev tuulelipp Vana Toomas kannab 16. sajandi linnavahi riietust.
- Kolm Õde kolm sarnast kaupmehemaja on ilmekaks näiteks vanalinnale.
- Jaan Krossi tuntud eesti kirjaniku teosest „Mardileib“ võime lugeda raeapteegi ammusest minevikust.
- Raekoda kui kesklinna süda on pärit 13. sajandist.
- Jüri Kuuskemaa tuntud eesti kunstiajaloolasena on töötanud ka Tallinna linnapea nõunikuna.

Ülesanne

Mõelge välja kaks Tallinna-teemalist lauset, kus oleks

- eeslisand,
- järellisand.

Lauselühend

- Lauselühend on tegusõna käändeline vorm: *-des, -mata, -nud, -tud, -tuna, -maks*.
- Kui lauselühendi peasõna on lauselühendi alguses, tuleb koma.
 - **Jättes** ühissõiduki pileti ostmata, tuleb tasuda trahv.
- Võib esineda ka verbita lauselühendit. Verbita lauselühend eraldatakse komadega.
 - Poiss astus, **pilet näpus**, ettevaatlikult trammi.

NB!

-tuna ja *-maks* lauselühend tuleb eraldada komaga vaid siis, kui lause selgus seda nõuab.

Kurnatuna pikast laevareisist(,) heitis turist hotellis puhkama.

Eelarve üle otsustamaks(,) peab linnavalitsus maha pikki arutelusid.

NB!

Kui käändeline verbivorm on **kaassõnastunud**, koma ei tule: arvestades (millega); hoolimata (millest), võrreldes (millega), alustades (millest).

Võrreldes eelmise aastaga on eelarve kasvanud.

Harjutused

Mõeldes tulirelvade kiirele arengule tekkis vajadus tõsta Tallinna linnamüüri kaitsevõimet nii valmis 15. sajandi II poolel müüri lõunaküljele suurtükitorn Kiek in de Kök.

Nõmmel metsatukad prügist puhtad siirdub talguliste seltskond Pirita jõe ürgoru poole.

Härjapea jõgi algas Ülemiste järvest ja voolas mööda Siselinna kalmistu linnapoolset piiri ning pöördus kalmistu apostliku õigeusu väravate lähedal kaarega Juhkentali tänava poole moodustades selle äärde Tiigiveski paistiigi.

Ülesanne

Tee kaks Tallinna-teemalist lauset, kus esineks *-des/-mata* või *-nud/-tud* lauselühend.

Põimlause koma

- Põimlause on liitlause, mille osalused ei ole võrdväärised.
- Põimlause on pealause ja kõrvallause. Kõrvallause on alistatud pealausele.
- Kõrvallause eraldatakse alati komadega.
 - 1561. aastal piiras Tallinna all-linna 2,35 km pikkune ringmüür, milles oli 27 müüri- ja 8 väravatorni.
 - 1561. aastal _____, milles oli _____.

Põimlause koma

- Kõrvallause sidendeid: *nagu, kui, näiteks, sest, et, sellepärast*, küsiv-siduv asesõna *mis, kes, kus, kuidas, miks*.
 - 1867. aasta kevadel toimus Tallinnas suur üleujutus, **kui** tormi tekitatud lained murdsid läbi muldtõkke, **mis** oli rajatud kaitseks Ülemiste järve üleujutuste eest, ja paljud majapidamised said kannatada.

- _____,
- _____.
- _____,
- _____.

Harjutused

Tallinna Raeapteek on haruldus kus ennevanasti rippus müügiruumis krokodillitopis ning riiulid olid tulvil purke lihtsurelikele tundmatute märkidega kuusirp tähistas hõbedat kolm nulli mürgist arseeni.

Tallinn kutsub kunstnikke osalema ideekonkursil mille eesmärk on leida lahendus Georg Otsa mälestuse jäädvustamiseks linnaruumis.

Mitte palju aega pärast Püha Gertrudi kabeli hävitamist ehitati Kalamaja eeslinna mis asetses praegusest elektrijaamast hulk maad põhjapool uus kirik mis valmis 1545. aasta jõuluks.

Ülesanne

Mõelge välja kaks Tallinna-teemalist põimlauset, mis vastaks neile skeemidele.

a) _____, _____.

mis _____,

b) _____, _____.

et _____,

kes _____,

Otsekõne kirjavahemärgid

- Otsekõnelause koosneb otsekõnest ja saatelausest.
 - Saatelause võib puududa, olla otsekõne ees, keskel või taga.
- 1) Õpetaja ütles: „Tallinna päeva etteütlus toimub 15. mail.“
 - 2) „Tallinna päeva etteütluse korraldaja on Tallinna Linnavolikogu Kantselei,“ sõnas haridusametnik.
 - 3) „Sel aastal loevad etteütluse teksti Kelly Sildaru ja Reket,“ lausus õpetaja, „kuid eelnevatel aastatel on seda teinud kirjanikud.“

Harjutused

Jüri Kuuskemaa kui tuntud eesti kunstiajaloolane pajatab turistidele 1154. aastal mainiti Tallinna esimest korda al-Idrise koostatud maailmakaardi kommentaarides Koluvanina.

Õpetaja sõnas Tule siia õpilane Mart ja tutvusta klassile oma uurimust Tallinna eliidi hulka tõusnud eestlasest Pühavaimu kiriku õpetajast Balthasar Russowist.

Skoone bastion on rootslaste bastionitest kõige suurem mis jõuti ehitada ja ta on Tallinna linna kindlustustest kõige suurem üksikelement ütles Tallinna muinsuskaitse osakonna arheoloog Ragnar Nurk.

Ülesanne

Mõtle välja kolm lauset, kus oleks

- a) otsekõne saatelause järel;
- b) saatelause kahe otsekõne vahel;
- c) saatelause otsekõne järel.

Kokkuvõtteks

Lahendame harjutused töölehel.

Aitäh!

Soovime jõudu ja edu etteütluusel!

Merilin Aruvee
Ivi Eiche
Seoriin Jõgise